

Spiritualitás – és határok

Ha valaki kontextusából kiragadva, vagy éppen a demokratikus intézmények működésének elvárásaival veszi kézbe Szent Benedek Reguláját, nem mindig fogja érteni, mi miért történik. Az az olvasó, aki pusztán a szövegre hagyatkozik, nehezen tudja majd elfogadni a zárt és szigorú határokat, amelyekkel Benedek a közösséget és benne élőket védi. A mai olvasó számára legmeglepőbb talán, ami az útra küldött testvérekről szóló 67. fejezetben olvasható: „Az útra küldött testvérek ajánlják magukat az összes testvérnek és az apátnak imádságába. Az istenszolgálat végén egy imádsággal mindig emlékezzenek meg a távollevőkről. Azon a napon, amikor a testvérek útjukról visszatérnek, minden imaóra végén boruljanak le az imaterem padlójára, és kérjék mindnyájuk imádságát azokért a hibákért, amelyekbe esetleg útközben rossz dolgok látása és hiábavaló beszédek hallása által beleeshettek. Senki se merészelje a másiknak elmondani, amit a monostoron kívül látott vagy hallott, mert az a legtöbbször romboló. Ha valaki ezt mégis megmerné tenni, azt a Regula szerint büntessék meg. Úgyszintén azt is, aki az apát rendelkezése nélkül ki mer lépni a monostor falain kívülre, és akárhova is elmenni, avagy bármilyen csekélységet cselekedni.” Ha ezeket a sorokat már-már a személyiségi jogok

korlátozásaként olvassuk, nem kevésbé fog meglepni bennünket az, amit az 53. fejezetben találunk a vendégekhez való viszonyról: „A vendégekhez pedig, aki arra parancsot nem kap, semmiképpen ne csatlakozzék, és velük beszédbe ne elegyedjék, hanem ha találkozik velük vagy meglátja őket, alázatosan köszönjön, amint mondtuk, és áldáskérés után menjen tovább azzal a megjegyzéssel, hogy nem szabad a vendéggel beszélgetnie.” Ezeket olvasva könnyen lehet az az érzésünk, hogy Benedek erőfeszítése egy hermetikus világ kialakítására irányul, amelyben az ott élőket leválasztja a környezetről, a családi kötelekekről, a társadalmi problémáiról, s életüket kizárólag a közösség belső erőterének, kiemelten pedig az apát akaratának rendeli alá. Nemcsak a páli közösségek szigorú határait ismerünk rá ezekben a sorokban, hanem a különféle vallási fundamentalizmusok belső alapelvei is eszünkbe juthatnak.

Nem árt azonban tudnunk, hogy ezen előírások többsége a korábbi – Benedek előtti – szerzetesi rendszabályokban nem egyszer ennél sokkal szigorúbb volt, s az átvett és megtartott szabályok magában a Regulában is finom feszültségben állnak a szerző „saját anyagával”. Nem szeretném ezzel azt sejtetni, mintha Benedek valamiféle megfelelési vágytól mozgatva őrizte volna meg ezeket a fegyelmi normákat, hiszen a Regulában egyébként nyoma sincs semmifajta hagyománykényszernek. Ha kicsit szélesebb összefüggésben vizsgáljuk, látni fogjuk ugyanis a tilalom – hagyományosan megfogalmazott, de alaposan újraértelmezett – értelmét és célját.

Bár az sem előzmények nélkül való, ahogy Benedek a vendégfogadás rítusát elképzeli, de ennek sajátos hangsúlyai, kristálytiszta teológiája ugyancsak meglephet bennünket: „Minden érkező vendéget úgy fogadjanak, mint magát Krisztust, mert ő maga mondja majd egykor: »Idegen voltam, és befogadtatok engem.« Mindenkinék adják meg a megfelelő tiszteletet, de elsősorban a hitben testvéreinknek és a zarándokoknak. Míhelyt tehát vendéget jelentenek, szolgálatkész szeretettel siessenek elébe az előljáró és a testvérek.” (53,1–3) Egy másik helyen a szerzetesek életviteléről, öltözködéséről rendelkezve felfigyelhetünk arra,

hogy a Regula szélsőségektől mentes szegénységét (vagy inkább egyszerűségét) mennyire nem az öncélú teljesítményvágy motíválja, hanem sokkal inkább a rászorulók iránti figyelem: „Ezeknek a ruháknak színe vagy durvasága miatt ne okoskodjanak a szerzetesek, hanem viseljenek olyat, amilyen azon a vidéken található vagy éppen olcsóbban megszerezhető.” (55,7) A Regula szociális érzékenysége egészen kivételes. A vendégek befogadását – akik között a szegények és zarándokok mindvégig kiemelt figyelemben részesülnek – valamiképpen az élet és a szerzetesi spiritualitás egyik legfontosabb viszonyítási pontjának tekinti: „Kiváló nagy gondot fordítsanak a szegények és zarándokok befogadására, mert bennük még inkább fogadjuk Krisztust; míg a gazdagokkal szemben érzett félelem maga is tisztelet vált ki.” (53,15) Vagy pár fejezettel később, amikor a szerzetesek viseletéről ír: „Az apát azonban gondoskodják a ruhák mértékéről, hogy ne legyenek rövidek azoknak, akik hordják, hanem rájuk illők. Amikor újat kapnak, azonnal adják vissza mindig a régit, hogy a szegények számára a ruhatárba helyezhessék.” (55,8–9)

A Regula szerzője nagy gonddal ügyel a közösség határaitra, s nem szeretné, ha a külvilág szokásai és értékrendje belopózna a monostor falai közé, óvatosságában azonban a bizalmatlanság mellett mindig ott van a bizalom is. S bár igyekszik megteremteni az élet egyensúlyát, mindent úgy rendezni, hogy az emberi gyengeségnek minél kisebb teret engedjen, óvatossága azonban nem az ellenőrzés átláthatóságát szolgálja, hanem a *belső* határok ki- és felépítését. Nem az a cél, hogy a közösség útra küldött tagjai mindenről (az útközben látottakról, hallottakról, vagy akár megtettekről) a legnagyobb alaposággal beszámoljanak,¹ hanem hogy lelkükben valamiképpen megőrizték a monostor fegyelmét, hogy ne kezdjék el a monostort *oda* igazítani. A világ elutasítása evidens módon nem vonatkozik a világ szegényeinek, zarándokainak elutasítására, hiszen őket külön rítus kíséretében fogadják maguk közé. A fenntartás és tartózkodás

1 Ezzel szemben a 46. fejezetben például a falakon belül elkövetett hibákat és vétségeket „az apát és a közösség előtt” kell megvallani („a titkos, lelki bűnök” viszont csak az apátnak).

sokkal inkább érvényes viszont az erő és a hatalom kísértésére. Benedek számára a külvilág legnagyobb kísértése, hogy megsej-teti a monostorban élővel: nincs szüksége a többiekre, önmagá-ban is elegendő.² Mintha a Regula értékrendjében a szegény és a zarándok lenne a szerzetes falakon kívül élő testvére, mert hi-szen ő is rászorul a többiek jóindulatára, és igazában az ő figyel-mükből és szeretetükből él. S emellett a szegény és a zarándok fontos közös tulajdonsága: szabad a hatalom kísértésétől – vagy azért, mert önként, vagy azért, mert kényszerűségből lemondott róla. Egyik sem vágyik arra, hogy a többiek fölött uralkod-jék. Ugyanúgy, ahogy a szerzetest is próbálja megóvni Benedek mind a világ hatalmától, mind pedig a hatalom világától. A kö-zösséget pedig attól, hogy e játszmák kezdjék el szervezni az éle-tet, ezek alakítsák ki azt a belső erőteret, amelyhez igazodni kell.

Különös, hogy emellett – a korai szerzetesi hagyománytól el-térően – a világból érkező kísértések közül sem a kényelem, sem a rossz szokások jelentőségét nem értékeli túl a Regula. Amikor például a borfogyasztásról rendelkezik, maga is belátja, hogy a külvilág értékrendje és a szerzetesi eszmények konfliktusából ez utóbbi került ki vesztesen: „Bár azt olvastuk, hogy »a bor egy-általán nem való szerzeteseknek«, de mivel korunkban lehetet-len a szerzeteseket erről meggyőzni, legalább abban egyezzünk meg, hogy ne igyunk a telítettségig, hanem mértékletesebben; hiszen »a bor elszakítja Istentől még a bölcseket is« (Sir 19,2).” (40,6–7) Benedek kifejezetten kéri azt is, hogy a közfürdők hasz-nálatát (ami adott esetben számos kísértéssel járhatott) ajánl-ják fel a betegeknek, s menjenek, „ahányszor hasznukra van”; óvatossága itt csak addig terjed, hogy azt javasolja: ugyanazt az egészségeseknek és kivált a fiataloknak „nehezebben engedjék meg” (36,8). A szinte vegetáriánus közösségében a betegeknek a húsevést is megengedi – „hogy felépüljenek”. Ha viszont már meggyógyultak, mindannyian térjenek vissza a vegetáriánus ét-kezési rendhez.

2 Az 57. fejezetben például, amikor a monostor kézműves tagjairól ír, arra biz-tatja az apátot, ha valaki „a munkában való ügyessége miatt gőgös lenne”, azt tiltsa el a mestersége gyakorlásától egészen addig, amíg „meg nem alázza magát”.

Mindezeket látva talán nem elhamarkodott a következtetésünk, hogy a Regula nem az ételben és még csak nem is szexuális kísértésben látta az igazi nagy veszélyt a szerzetes számára. Nem ezekre tekintett úgy, mint amik veszélyeztetik a közösséget, amiket ki kell zárni a falak közül. Értékkrendjében ennél lényegesen nagyobb veszélyt jelentenek a sokkal megfoghatatlanabb (vagy sokféle álarcot öltő) hatalmi játszmák, vagy a birtoklás. Benedek mindenkit óv attól, hogy a hatalom vagy a birtoklás bővítő körébe kerüljön: az apátot, a perjelt, a házgondnokot – és persze mindazokat, akikből apát, perjel vagy házgondnok lehet. Vagyis mindenkit. Nem szeretné, ha a hatalom megszerzése és birtoklása a monostorban ugyanúgy történne, mint a világban, s megítélésem szerint ezt szeretné leginkább kizárni a monostor falai közül. Az egyes tisztségek leírásánál nagyon nagy figyelmet szentel annak, hogy a közösség meghatározó vezetői ne ügyességük, hanem érdemeik szerint töltsék be tisztségüket: az apáttól – a Regula 3. fejezetében – azt várja, hogy ne tanítson mást, mint amit gondol és él, hogy ne legyen személyválogató, hogy a hibákat merje szóvá tenni, hogy az emberekkel (lelkekkel) való törődést mindig tartsa többre az anyagi biztonság megteremtésénél. Vagyis az apát hitelét az teremti meg, ha lemond a hatalmi stratégiákról, s megmarad alázasnak. A perjellel (vagy perjelekkel) szemben Benedek ugyanúgy bizalmatlan, mint azokkal a papokkal szemben, akik szeretnének csatlakozni a közösséghez. Mindkét esetben feltételezi, hogy azok, akik egyszer már belekóstoltak mások engedelmeskedésébe, nem elégszenek meg kevéssel, s előbb-utóbb rivalizálni kezdenek az apáttal. A perjelről szóló 65. fejezetet mindjárt ezzel kezdi: „Többször megtörténik, hogy a perjeli tisztség betöltésénél súlyos botrányok keletkeznek a monostorokban. Vannak ugyanis egyesek, akik a kevélység gonosz szellemétől felfuvalkodva mintegy második apátnak tekintik magukat, zsarnoki hatalmat gyakorolnak, és így botrányokat okoznak és meghasonlást támasztanak a közösségben.” Később pedig nagyon nyíltan hívja fel a figyelmet a rivalizálás veszélyére: „Mert ha az apát és a perjel egymás ellen vannak, akkor ezen meghasonlás miatt szükségképpen veszedelemben forog saját

lelkük is, de alattvalóik is vesztükbe rohannak, midőn az egyik vagy másik pártnak hízelegnek.” A házgondnoknak is külön fejezetet (31.) szentel a Regula, de vele szemben mintha kevésbé lenne bizalmatlan, mint a perjellel. Az ő esetében is az apáttal való együttműködést tekinti legalapvetőbbnek, és azt a különös előírást, hogy „a testvéreket ne szomorítsa meg”. Miközben az anyagi javakkal foglalkozik, felhívja Benedek a figyelmét, hogy „lelke felett örködjék”, s hogy „a lehető legnagyobb gondja legyen a betegekre, gyermekekre, vendégekre és szegényekre, abban a biztos meggyőződésben, hogy mindezekről az ítélet napján számot ad majd”.

A Regula a gyengékre való odafigyelést tekinti mércének. Úgy tűnik, mintha ez lenne az a kontrasztanyag, amely kimutatja az élet komolyságát. Ha a gyengékre való odafigyelés megtörténik, az élet részévé válik, ez jelzi, hogy a közösség helyesen figyel a világra, ha azonban elmarad, a monostor lakói a világnak éppen azt a szegmensét engedik be, amely nagy veszélyt jelent a spiritualitásukra. Az a szerzetes alkalmas és érett a vezetésre, aki képes odafigyelni a gyengékre – mégpedig személyválogatás nélkül. A halatom megszerzésére irányuló törekvést, önmagunk szegénységének vagy zarándokvoltának eltakarását pedig úgy tekinti, mint ami alapvetően veszélyezteti a mind a szerzetesi létet, mind pedig a közösséget. Ez azt a fajta beszédet – a világ beszédét és értékrendjét – szeretné gyökeresen száműzni, amiről – Benedek szerint – jobb hallgatni. A beszéd határainak az a fajta szigorú megvonása, amiről a 67. fejezetben olvastunk, valószínűleg egy sajátos értékrend és látásmód kiküszöbölését szolgálja. És talán azért ennyire kemény és szigorú a Regula, mert a világnak ez a jelenléte kevésbé látványos, és viszonylag könnyen ölthet „szent” ruhát vagy álarcot, tűnhet úgy fel, mint ami nem ellenkezik a szerzetesi élet normáival.

A monostor életének azonban van egy tisztségviselője, akiről idáig nem esett szó, pedig nagyon fontos szereplője a külvilággal való kapcsolattartásnak: a kapus. Ha figyelmesen elolvassuk a róla szóló 66. fejezetet, látjuk, hogy a rábízott spirituális feladat messze fölébe nő annak a praktikus szerepnek, amelyre hajlamo-

sak lennének leszűkíteni jelentőségét. A kapus az érintkezési pont a külvilággal, s a Regula azt várja tőle, hogy olyan idősebb, okos testvér legyen, „aki értelmesen tud választ adni, és akit éltes kora nem enged elcsatangolni”, vagyis aki az érkezőkre való várakozás mellett (vagy helyett) nem kezd el „hasznosabb” tevékenység után nézni. Szobája a kapu mellett van, hogy az érkezőknek mindig rendelkezésére állhasson, hogy kérdéseikre, problémáikra azonnal választ adhasson. A kapu úgy működik Benedek elképzelésében, mint valami ingyenes lelki elsősegélynyújtó hely, ahol a sürgős esetekre lehetőleg azonnal próbálnak reagálni. A kapus pedig hálás minden érkezőért. Vagyis nem mellékállásban vagy szabadidejében foglalkozik az emberek bajaival, kérdéseivel, hanem ez a dolga. Sőt, ha túl idős lenne már, akit fizikailag kicsit kímélni kell, a Regula azt is meghagyja, kapjon maga mellé segítőnek egy fiatalabb testvért. A kapus dolga emellett valószínűleg nem az, hogy eldöntse, ki mehet ki (erről egy szóval sem beszél a Regula), hanem hogy megsűrje, ki mehet be, ki az a vendég, aki valóban keresőként, valóban szegényként és zarándokként érkezett.³ A kapus várakozik, a közösség várakozik. Nem járnak az emberek után, hanem megvárják, míg azok eltalálnak hozzájuk. A tanúságtevésnek azt az útját járják, hogy nem beszélnek, nem meggyőznek, hanem – ahogy a Regula mondja – válaszolnak. Vagyis kérdésre várnak, hogy aztán megpróbáljanak választ adni. A válasz ereje pedig minden valószínűség szerint a várakozás komolyságában van. A fentiek fényében talán másként – minden bizonnyal jobban – értjük azt, amit Benedek éppen ebben a fejezetben mond: „A monostort, ha lehetséges, úgy kell építeni, hogy minden szükséges dolog, mint a víz, malom, kert és különféle műhelyek a monostoron belül legyenek, hogy a szerzeteseknek ne kelljen kint csatangolniuk, ami lelküknek éppen nem válik üdvére.”

A vizsgált szövegek alapján egyre jobban körvonalazódik, hogy a közösség spiritualitása a hatalmi játszmák minél hatéko-

3 Ez valójában csak az első szűrő, aztán együtt imádkoznak vele, sőt, az is előfordulhat, hogy megkérik, távozzon, mert valami olyasmit hozott magával, aminek nincs helye a közösségben.

nyabb kiküszöbölésében, a közösség határa pedig a várakozás tapasztalatában születik meg. S a kettő sohasem független egymástól: az tud nyugodtan várakozni, akinek nem kell attól félnie, hogy lemarad valamiről; akinek nem kell rettegnie, hogy megszerzett pozícióját esetleg elveszítheti. A szüntelen érdekképviselet éppen a várakozás idejét emésztí fel. Az érkezőben mindig Krisztusra várnak, mert ő az, aki újrarajzolja mindegyikük határait és a közösség határait is. Utazásuk emiatt sokkal inkább a megtérés tapasztalatában zajlik. Ahhoz, hogy tudjanak hiteles szót mondani – „válaszolni” – a kopogtatónak, valószínűleg elengedhetetlen megtapasztalniuk a bizonytalanság szegénységét és a megtérés küzdelmét. Benedek nem szeretné, ha éppen ez maradna ki az életükből.

Varga Mátyás